

УДК 528.811 + 655.2 + 004

КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИГОТОВЛЕННЯ ДИТЯЧИХ КНИГ

Л. Й. Кулік, М. С. Кадиляк, О. Г. Котмальова, М. М. Мусійовська

*Українська академія друкарства,
вул. Під Голоском, 19, Львів, 79020, Україна*

Проаналізовано історичні аспекти виготовлення дитячих книг. Зазначено, що на якість дитячих книг значний вплив має дизайн та поліграфічне оформлення. Дотримання системності та логічності представлених матеріалів у дитячому виданні полегшує читачеві сприйняття інформації. Структура дитячої книги може бути як стандартною, так і містити сучасні елементи оригінальності в оформленні та подачі інформації загалом.

Проведено аналіз технологічних особливостей конструкції сучасних дитячих книг та здійснено їх класифікацію. Зазначено, що всі дитячі книги умовно можна розділити на групи, кожна з яких має декілька характерних підгруп. Серед них виділяють дитячі книги за віковою категорією, за тематичною спрямованістю, за способом сприйняття тощо.

Зазначено, що вид конструкції сучасних дитячих книг тісно пов'язаний з їх призначенням і визначається вибором матеріалів для друкування та створення додаткових ігрових елементів (текстиль, метал, пластик).

Ключові слова: *друковані та електронні дитячі книги, класифікація, технологія виготовлення.*

Історичні джерела засвідчують, що рукописної дитячої книги не було, а друковані дитячі видання були отримані як спадок від рукописних книг за зовнішнім виглядом (зшивка аркушів, форма кодексу); побудовою сторінок із текстом та ілюстраціями; наявністю та розміщенням декоративних форм оздоблення (в'язь, заставки, окремі види рубрикації, набірні орнаменти, лінійне обрамлення). Потрібно також зазначити, що ілюстрація виступала у ролі доповнення до тексту у вигляді заставок, а основою дитячої книги був змістовий аспект, який і визначав функцією дитячої книги — навчальну.

До XVI ст. дитяча книга не була виділена в окрему групу. Поняття «дитяча книга» почало формуватися тільки у середині XVII ст. із появою у Німеччині (м. Нюрнберг) першого у світі ілюстрованого підручника для дітей — «Чуттєвий світ в малюнках» («Orbis pictus», 1658 р.) чеського педагога-мислителя Яна Амоса Коменського [1].

У XVIII ст. з'явилися книги-іграшки, які виконували навчально-пізнавальну, художньо-естетичну та розважальну функції. Трохи пізніше з'являлися нові форми дитячих книг: книга-вісїчка, форма якої набула певного силуету та образу (наприклад людини, тварини та ін.) [2].

XIX ст. характеризується тим, що в Європі активно почала розвиватися книга-абетка, яка належить до класу навчальної. Потрібно зазначити, що разом із звичайними традиційними абетками з'являлися абетки-іграшки: розрізні абетки («Подарунок дітям на згадку про події 1812 року», 1815 р.), абетки в картках («Народи земної кулі. Абетка в картках», 1816 р.) [3].

У 1940-х рр. з'являється нова форма дитячої книги, яка має здатність самостійно трансформувати сторінки у тривимірну сцену. Такі тривимірні анімовані дитячі книги спроектував Джуліан Вер [4].

Наприкінці 1980-х років популярним дитячим виданням були книжки-іграшки.

Сьогодні в епоху інформаційних технологій відбулися зміни між книгою і читачем, які призвели до появи інтерактивних книг, які передбачають створення відеопростору. Широкого вжитку набули інтерактивні книги, книги-іграшки та різноманітні варіації анімаційних книг. У 2005 році в Україні наступив новий етап у розвитку дитячої книги — поява аудіокниги. Першу українську MP3-книгу виготовило видавництво «Українська аудіокнига» [5]. Варто також зауважити, що видавці дитячої навчальної літератури стали додавати диски, які містили необхідні матеріали для кращого закріплення знань.

Сьогодні в Україні випуском дитячої книги займаються понад 250 видавництв та організацій, тому необхідно створити модель розвитку дитячої книги, яка б об'єднала структурні рівні книги та забезпечила б їх поєднання на засадах національних традицій у тісній взаємодії зі світовими інноваціями. Така модель має враховувати трансформаційні зміни в комунікаційній системі «дитяча книга – користувач» та встановлювати особливості складу та структури вітчизняного потоку друкованої та мультимедійної дитячої книги. [6].

Мета статті — провести аналіз технологічних особливостей конструкції дитячих книг та здійснити їх класифікацію.

Виклад основного матеріалу дослідження. У видавничій сфері введена нормативна класифікація залежно від віку адресата, яка характерна для таких видань, як книги для дітей дошкільного віку (до 6 років); книги для дітей молодшого шкільного віку (7–10 років); книги для дітей середнього шкільного віку (11–14 років); книги для дітей старшого шкільного віку (15–17 років) [7].

Тематика дитячих книг видавництва України досить багатогранна. Різноманітність змісту визначають численні жанри, у яких реалізуються дитячі книги (казки, розповіді, повісті, поеми, вірші, міфи, науково-популярні нариси, пісні, приказки). За тематичною спрямованістю розрізняємо художню, наукову, пізнавальну, розвиваючу, довідкову літературу для дітей.

Для дітей дошкільного віку (до 6 років) випускають розвиваючу літературу; художню та пізнавальну літературу — для дітей молодшого (7–10 років) та середнього (11–14 років) шкільного віку; наукову та довідкову літературу — для дітей старшого (15–17 років) шкільного віку.

За способом сприйняття дитяча книга поділяється на візуальну, аудіо, тактильну, густусну (лат. *gustus* — смак), арома.

За стандартом ДСТУ 3017–95 «Видання. Основні види. Терміни та визначення» розрізняють такі види книжок-іграшок: книжка-ширмочка, книжка-вертушка, книжка з ігровим задумом, книжка-панорама, книжка-витівка, книжка-фігура.

Найбільш популярною серед книжкових форм друкованого видання в Україні є книга-кодекс. Розвиток сучасних технологій поліграфічного виробництва, застосування новітніх матеріалів забезпечують вдосконалення книжкової форми, урізноманітнення конструктивних рішень дитячої книги (комбіноване та ігрове видання). Так, на поліграфічному ринку нашої країни можна знайти дитячі книги, які відрізняються новими конструктивними рішеннями та містять додаткові ігрові елементи з використанням текстилю, металевих, пластикових елементів (книга-пазл, книга-пазл-панно, пазли у коробці, книга-театр, книжка з колесами, розмальовки з підказками, книжки з наклейками, книги-брошури, книги-магніти, книги-ширмочки, книга-гармошка). Нестандартні ігрові видання: книги-пампушки, книги-сумочки, книги-помічники, книги-вертушки (конструктивна особливість книг — вставні диски, за допомогою яких сторінки можуть рухатися у різних напрямках), книги-розмальовки. Нові конструкції книг-панорамок, картонних книг-розкладачок, книг-лото вирізняються новим поєднанням гри із засвоєнням пізнавальної інформації.

У дизайні дитячих книг є різні деталі (стрічки, гудзики), які спонукають дитину до гри та одночасно навчають (одягатися, шнурувати черевики, зав'язувати стрічки на волоссі, застібати гудзики). На поліграфічному ринку сьогодні можна знайти екстерорецептивні видання. Ці дитячі видання характерні тим, що разом із друкованим текстом містять музичні інструменти, електронні звукові модулі, рахівниці, годинники та інші додаткові елементи.

Рис. 1. «Тунель Темзи», 1847 р. (Лондон): конструкція книги-тунелю [9]

Рис. 2. Карткова книга [9]

1

2

Рис. 3. Видавництво «Ранок» (Харків):
 1 — книжка-іграшка «Дзвіночок», 2013 р. [9];
 2 — фігурна книга [10]

Класифікацію різновидів книжки-іграшки подає проф. Е. Огар, вона пропонує розрізняти такі види: книжка-забавка, музична книжка-іграшка, книжка-розкладанка, книжка-шопка, книжка-куліска, книжка-вирубка, книжка-панорамка,

ажурна книжечка, книга з серії «доторкнися і відчуй», а також пальчикова книжка-іграшка [8].

Протягом останніх років в Україні під час виготовлення дитячих книг спеціалісти почали використовувати нетрадиційні для книговиробництва матеріали (тканини з натуральних волокон, хутро), а сама дитяча книга частково втрачає властивості книжкової форми (книжка-лампа, книжка-стілець, книжка-ліжко).

Сьогодні спостерігаємо тенденцію створення складних конструкцій дитячих книг. Йдеться про удосконалення книг-тунелів, що мають частини, які обертаються, даючи змогу читачеві комбінувати зображення залежно від того, як їх відкрити.

Рис. 4. Книга-конструктор [11]

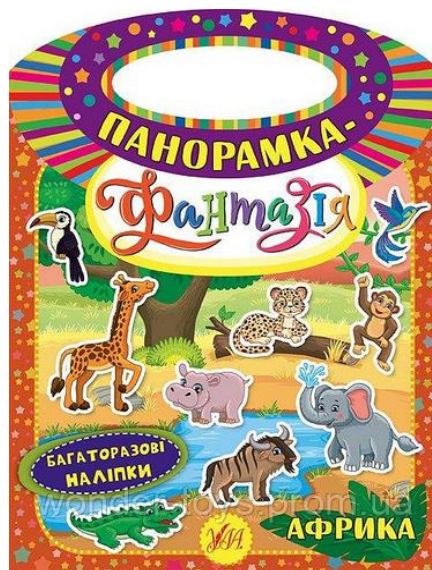

Рис. 5. Книжка «панорамка» [12]

Рис. 6. Книжка «шопка» [13]

Рис. 7. Книжка-іграшка [14]

Рис. 8. Інтерактивна книжка [15]

Потрібно зазначити, що розвиток технічних інновацій призвів до трансформації друкованого видання, а саме до його удосконалення. Так, виробники дитячих книг почали додавати до друкованого видання магнітні (мікрофільми, діафільми для дітей: книга або малюнки, що скопійовані на плівку), оптичні (аудіовидання, мультимедійні видання: CD, DVD), електронні (карти пам'яті, флеш-пам'ять, ebook), віртуальні (локальні та мережеві інтерактивні видання) носії інформації. Цей маркетинговий хід покращив запит та попит молодого покоління на такий вид поліграфічної продукції [9].

Висновки. Аналіз літературних і наукових джерел засвідчує, що світові тенденції у проєктуванні та виготовленні дитячої книги із застосуванням новітніх матеріалів та технологій характерні для України. Тому актуальною проблемою є розробка конструкції книг з використанням новітніх поліграфічних матеріалів. Оскільки для дитячих книг важливим є створення конструкції з урахуванням функціонально-конструктивних технологічних рішень і сприйняття дитиною тексто-ілюстраційної інформації у вигляді гри, розігрування ролей тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ганкина Э. Детская книга вчера и сегодня (по материалам зарубежной печати). Москва : Советский художник, 1988. 310 с.
2. Історія рухомих дитячих книг. URL: <https://www.broward.org/library/bienes/-lii13903.htm>.
3. Дитяча література початку XX ст. URL: <http://goodreferat.com/dityacha-literatura-pochatku-xx-stolittya/>.
4. Montanaro Ann R. Pop-up and movable books: a bibliography. Metuchen, NJ : Scarecrow Press, 1993, and Supplement 1, 1991–1997. Lanham, MD : Scarecrow Press, 2000.
5. Лут В. Коротко про функціонування української аудіокниги. *Книгознавчий часопис*. 2013. № 3. С. 23–25.
6. Мацко І. Діти вулиці. Про статус сучасної дитячої літератури. URL: http://storinka-m.kiev.ua/user_article.php?id=17.
7. Антонова С. Редакторская подготовка изданий. Москва : Издательство МГУП, 2002. 468 с.
8. Огар Е. Дитяча книга: проблеми видавничої підготовки : навч. посіб. для студ. вузів. Львів : Аз-Арт, 2002. 158 с.
9. Єфімова М. П. Дизайн дитячої книги України: проектно-художні принципи і засоби : дис. на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства. Харків, 2015.
10. Фігурна книжка. URL: https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9Gc-Sn_57rhAxS7yq-ZxWWwD8tMx4jDveRItTIDg&usqp=CAU.
11. Книга-конструктор. URL: https://images.ua.prom.st/2688766717_w640_h640_detska-ya-kniga-konstruktor-sy1497.jpg.
12. Книжка «Панорамка». URL: https://images.ua.prom.st/1920343231_w700_h500_kniga-panoramka-fantaziya-afrika.jpg.

13. Книжка «шопка». URL: https://img.yakaboo.ua/media/mediagallery/image/r/i/rizdvo_hrustove_4.jpg.
14. Книжка іграшка. URL: https://www.ranok.com.ua/images/objects_object/2/7/2/2/5/-image/191x257/lp982003u.jpg.
15. Інтерактивна книжка. URL: https://www.ranok.com.ua/images/objects_object/2/5/2/2/8/-image/a893002u.jpg.

REFERENCES

1. Gankina, Je. (1988). *Detskaja kniga vchera i segodnja (po materialam zarubezhnoj pečati)*. Moskva : Sovetskij hudozhnik (in Russian).
2. Istoriiia rukhomykh dytiachykh knyh. Retrieved from <https://www.broward.org/library/bienes/lii13903.htm> (in Ukrainian).
3. Dytiacha literatura pochatku XX st. Retrieved from <http://goodreferat.com/dityacha-literatura-pochatku-xx-stolittya/> (in Ukrainian).
4. Montanaro, Ann R. (1993). *Pop-up and movable books: a bibliography*. Metuchen, NJ : Scarecrow Press, and Supplement 1, 1991–1997. Lanham, MD : Scarecrow Press, 2000 (in English).
5. Lut, V. (2013). *Korotko pro funktsionuvannia ukrainskoi audioknyhy: Knyhoznavchyi chasopys*, 3, 23–25 (in Ukrainian).
6. Matsko, I. *Dity vulytsi. Pro status suchasnoi dytiachoi literatury*. Retrieved from http://storinka-m.kiev.ua/user_article.php?id=17 (in Ukrainian).
7. Antonova, S. (2002). *Redaktorskaja podgotovka izdanij*. Moskva : Izdatel'stvo MGUP (in Russian).
8. Ohar, E. (2002). *Dytiacha knyha: problemy vydavnychoi pidhotovky*. Lviv : Az-Art (in Ukrainian).
9. Yefimova, M. P. (2015). *Dyzain dytiachoi knyhy Ukrainy: proektno-khudozhni pryntsypy i zasoby : dys. na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata mystetstvoznavstva*. Kharkiv (in Ukrainian).
10. Fihurna knyzhka. Retrieved from https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9Gc-Sn_57rhAxS7yq-ZxWWwD8tMx4jDveRItTIDg&usqp=CAU (in Ukrainian).
11. Knyha-konstruktor. Retrieved from https://images.ua.prom.st/2688766717_w640_h640_detskaya-kniga-konstruktor-sy1497.jpg (in Ukrainian).
12. Knyzhka «Panoramka». Retrieved from https://images.ua.prom.st/1920343231_w700_h500_kniga-panoramka-fantaziya-afrika.jpg (in Ukrainian).
13. Knyzhka«shopka». Retrieved from https://img.yakaboo.ua/media/mediagallery/image/r/i/rizdvo_hrustove_4.jpg (in Ukrainian).
14. Knyzhka ihrashka. Retrieved from https://www.ranok.com.ua/images/objects_object/2/7/2/2/5/image/191x257/lp982003u.jpg (in Ukrainian).
15. Interaktyvna knyzhka. Retrieved from https://www.ranok.com.ua/images/objects_object/2/5/2/2/8/image/a893002u.jpg (in Ukrainian).

CLASSIFICATION AND TECHNOLOGICAL FEATURES OF CHILDREN'S BOOK MANUFACTURING

L. Kulik, M. Kadyliak, O. Kotmalova, M. M. Musijovska

*Ukrainian Academy of Printing,
19, Pid Holoskom St., Lviv, 79020, Ukraine
kulikluba@gmail.com*

The article presents the historical aspects of manufacturing children's books. Analysing the printing design of modern children's publications, it can be noted that their range does not always meet the reader's preferences for shape and design, and sometimes the requirements of sanitary and hygienic norms and international standards for this type of product are not taken into account. Therefore, the comparison of such concepts as usefulness and informativeness, printing quality and ease of use must be laid in the process of design and publishing and printing. It is noted that the quality of children's books is significantly influenced by design and printing. Adherence to the system and logic of the materials presented in the children's edition facilitates the perception of information to the reader. The structure of a children's book can be both standard and contain modern elements of originality in the design and presentation of information in general.

The analysis of technological features of constructions of modern children's books is carried out and their classification is done. It is noted that all children's books can be divided into groups, each of which has several characteristic subgroups. Among them are children's books by age, thematic focus, method of perception, and so on. It is noted that the type of construction of modern children's books is closely related to their purpose and is determined by the choice of materials for printing and creating additional game elements (textiles, metal, plastic). Today, printing and media technologies offer many artistic and imaginative solutions using to the children's category of readers games and innovative tools. In addition to the traditional form of children's books, there is a transition to interactive forms, which involves the use of games and innovative tools, as well as various stereo and video visualization of the characters.

Keywords: *printed and electronic children's books, classification, manufacturing technology.*

*Стаття надійшла до редакції 10.06.2020.
Received 10.06.2020.*